

O DIFFERENCIÁLNÍ ROVNICI

$$y''' + 2A(x)y' + [A'(x) + \omega(x)]y = 0$$

MILOS RAB, Brno

Diferenciální rovnice
Úvod

$$z''' + 3p_1(x)z'' + 3p_2(x)z' + p_3(x)z = 0,$$

jejíž koeficienty $p_i(x)$ ($i = 1, 2, 3$) jsou funkce spojité v intervalu $J = \langle x_0, \infty \rangle$ se svými derivacemi až do řádu $3 - i$, se transformuje substitucí

$$z = \exp \left\{ - \int_{x_0}^x p_1(t) dt \right\} y$$

v diferenciální rovnici

$$y''' + 3P_2(x)y' + P_3(x)y = 0,$$

kde

$$P_3(x) = p_3(x) - 3p_1(x)p_2(x) + 2p_1^2(x) - p_1''(x), P_2(x) = p_2(x) - p_1^2(x) - p_1'(x).$$

Položíme-li

$$A(x) = \frac{3}{2}P_2(x), \omega(x) = P_3(x) - \frac{3}{2}P_2'(x),$$

obdržíme diferenciální rovnici

$$y''' + 2A(x)y' + [A'(x) + \omega(x)]y = 0, \quad (1)$$

jejíž koeficienty $A(x)$ a $\omega(x)$ jsou funkce spojité v intervalu J .

Jestliže $A(x)$ a $\omega(x)$ jsou konstanty, $A(x) = A$, $\omega(x) = \omega$, má diferenciální rovnice (1) v případě $27\omega^3 + 32A^3 > 0$, $\omega > 0$ obecné řešení tvaru

$$y = C_1 e^{-\alpha x} + C_2 e^{\frac{\alpha}{2}x} \sin[\beta x + C_3], \alpha > 0, \beta \text{ konstanty.}$$

Každé neoscilující řešení $\{C_2 = 0\}$ konverguje s rostoucím x k nule, nemá ani jeden nulový bod a patří do prostoru $L^2(x_0, \infty)$. Je-li $C_2 \neq 0$, řešení osciluje¹ a dosti vzdálené nulové body každých dvou nezávislých oscilujících

¹ Oscilujícím budeme nazývat integrál, který v každém intervalu (a, ∞) , $a > x_0$ nabývá kladných i záporných hodnot.

integrálů se oddělují buď po jednom (na př. $y_1 = e^{\frac{\alpha}{2}x} \sin \beta x$, $y_2 = e^{\frac{\alpha}{2}x} \cos \beta x$) nebo po dvou (na př. $y_1 = e^{\frac{\alpha}{2}x} \sin \beta x - e^{-\alpha x}$, $y_2 = e^{\frac{\alpha}{2}x} \sin \beta x$).

Je-li $27\omega^2 + 32A^3 > 0$, $\omega < 0$ má diferenciální rovnice (1) obecné řešení tvaru

$$y = C_1 e^{\alpha x} + C_2 e^{-\frac{\alpha}{2}x} \sin[\beta x + C_3], \quad \alpha > 0, \beta \text{ konstanty.}$$

Každé řešení jest buďto neoseilatorické v J ($C_1 \neq 0$) a diverguje k $\pm \infty$, nebo osciluje ($C_1 = 0$) a nulové body každých dvou nezávislých oscilujících integrálnů se oddělují po jednom. Každý oscilující integrál patří do prostoru $L^2(x_0, \infty)$.

V dalších odstavcích budeme studovat případy $A(x) \equiv A$, $\omega(x) \equiv \omega$, kdy mají integrály diferenciální rovnice (1) právě popsané vlastnosti. Podobným problémem se zabýval Zlámal [4].

I

V tomto odstavci uvedeme čtyři pomocné věty.

Pomocná věta 1. *Fundamentální systém řešení diferenciální rovnice $y'' + 2A(x)y' + A'(x)y = 0$ jest tvaru*

$$y_1 = u^2, \quad y_2 = uv, \quad y_3 = v^2,$$

kde u a v značí dva libovolné nezávislé integrály diferenciální rovnice

$$y' + \frac{1}{2}A(x)y = 0. \quad (2)$$

[3], díl I, str. 97.)

Pomocná věta 2. *Integrály diferenciální rovnice (1) vyhovují Mannanově identitě*

$$L[y(x)] \equiv y(x)y''(x) - \frac{1}{2}y'^2(x) + A(x)y^2(x) = - \int_{x_0}^x \omega(t)y^2(t) dt + L[y(x_0)]. \quad (3)$$

([1], str. 221.)

O správnosti se snadno přesvědčíme tak, že rovnici (1) násobíme $y(x)$ a integrujeme od x_0 do x .

Pomocná věta 3. *Buď $\omega(x) \leq 0$ ($\omega(x) \geq 0$) pro $x \in J$ a necht $\omega(x) \equiv 0$ v žádném částecím intervalu. Každý integrál $y(x)$ diferenciální rovnice (1), který splňuje v nějakém čísle $x_1 \in J$ počáteční podmínky $y(x_1) = y'(x_1) = 0$, Vskutku, kdyby pro $x_2 > x_1$ bylo $y(x_2) = 0$, bylo by podle (3) $-y'^2(x_2) =$*

$= - \int_{x_0}^{x_2} \omega(t)y^2(t) dt$, což jest spor, neboť na levé straně jest nekladné, na pravé kladné číslo.

Analogicky se dokáže tvrzení v případě $\omega(x) \geq 0$.

Pomocná věta 4. *Buďte dány dvě diferenciální rovnice*

$$z'' + 2A(x)z' + [A'(x) + \omega_1(x)]z = 0, \quad (4)$$

$$Z'' + 2A(x)Z' + [A'(x) + \omega_2(x)]Z = 0. \quad (5)$$

Necht funkce $A'(x)$, $\omega_1(x)$, $\omega_2(x)$ jsou spojité v intervalu J a necht $\omega_2(x) \leq 0$, $\omega_1(x) \leq \omega_2(x)$, při čemž není v žádném částecím intervalu $\omega_1(x) \equiv \omega_2(x)$. Označíme-li $z(x)$, resp. $Z(x)$ integrály diferenciální rovnice (4), resp. (5), při čemž

$$z(x_0) = Z(x_0), \quad z'(x_0) = Z'(x_0), \quad z''(x_0) = Z''(x_0); \quad (6)$$

pak jest $|z(x)| < |Z(x)|$ v každém intervalu (x_0, \bar{x}) , v němž $z(x)$ nemění znaménko.

Důkaz. Položme $\omega_1(x) - \omega_2(x) = \epsilon(x) \geq 0$.

Pak můžeme diferenciální rovnici (4) psát ve tvaru

$$z'' + 2A(x)z' + [A'(x) + \omega_2(x)]z = -\epsilon(x)z.$$

Metodou variace konstant obdržíme integrální rovnici

$$z(x) = Z(x) - \int_{x_0}^x \epsilon(t) \frac{W(x, t)}{W(t)} z(t) dt, \quad (7)$$

při čemž $Z(x)$ je integrál diferenciální rovnice (5) určený v čísle x_0 počátečními podmínkami (6), $W(t)$ je wronskien fundamentální soustavy řešení Z_1, Z_2, Z_3 diferenciální rovnice (5) a

$$W(x, t) = \begin{vmatrix} Z_1(x), & Z_2(x), & Z_3(x) \\ Z_1(t), & Z_2(t), & Z_3(t) \\ Z_1'(t), & Z_2'(t), & Z_3'(t) \end{vmatrix}.$$

Při pevně zvoleném t jest $\frac{W(x, t)}{W(t)}$ integrálem diferenciální rovnice (5) splňujícím v čísle $x = t$ počáteční podmínky

$$\frac{W(t, t)}{W(t)} = 0, \quad \frac{W_x'(t, t)}{W(t)} = 0, \quad \frac{W_x''(t, t)}{W(t)} = 1.$$

Podle pomocné věty 3 jest $\frac{W(x, t)}{W(t)} > 0$ pro všechna $x > t$.

Tvrzení věty plyne bezprostředně ze vztahu (7).

Vlastnosti integrálů diferenciálních rovnic (1) v případě $\omega(x) \geq 0$

Věta 1. Necht diferenciální rovnice (2) jest oscilatorická v J .
Necht $A'(x)$ a $\omega(x)$ jsou funkce spojitě v J a $\omega(x) \geq 0$ pro $x \in J$, při čemž

není v žádném částicím intervalu $\omega(x) \equiv 0$.
Je-li každý integrál diferenciální rovnice (2) ohraničený {konverguje s rostoucím x k nule}, pak platí tato tvrzení:

a) Každý integrál diferenciální rovnice (1) budlo osciluje v J , nebo je ohraničený {konverguje s rostoucím x k nule} a nemá ani jeden nulový bod.

b) Dostatečně vzdálené nulové body dvou nezávislých oscilujících integrálů se oddělují buď po jednom nebo po dvou.

c) Je-li $\omega(x) \geq \varepsilon > 0$, patří každý neoscilující integrál do prostoru $L^2(x_0, \infty)$.

Důkaz. a) Funkce $L[y(x)]$ jest klesající v J , jak jest patrné z (3). Bud

$x > x_1$ a $y(x)$ osciluje [2], str. 355), nebo jest v celém intervalu $JL[y(x)] > 0$ a $y(x)$ nemá ani jeden nulový bod. Kdyby totiž integrál $y(x)$ měl nulový bod $\bar{x} \in J$, bylo by $L[y(x)] = -\frac{1}{2}y'^2(\bar{x}) \leq 0$, což je ve sporu s předpokladem.

Označme $Z(x)$ integrál diferenciální rovnice $Z'' + 2A(x)Z' + A'(x)Z = 0$, který splňuje v ústě x_0 tytéž Cauchyovské počáteční podmínky jako $y(x)$.

Podle pomocné věty 4 { $\omega_2(x) \equiv 0$, $\omega_1(x) \equiv \omega(x)$, $z(x) \equiv y(x)$ } jest $|Z(x)| > k|y(x)|$ pro všechna $x > x_0$. Odtud plyne, že $y(x)$ je ohraničený {konverguje k nule}, neboť podle pomocné věty 1 jest $Z(x) = C_1u^2(x) + C_2u(x)v(x) + C_3v^2(x)$, kde C_1, C_2, C_3 jsou vhodné konstanty, $u(x)$ a $v(x)$ dva libovolně nezávislé integrály diferenciální rovnice (2), které jsou podle předpokladu ohraničené {konvergují k nule}.

Tvrzení b) je dokázáno v práci [2].

Necht konečně $\omega(x) \geq \varepsilon > 0$. Je-li $y(x)$ libovolný neoscilující integrál diferenciální rovnice (1), jest $L[y(x)] > 0$ pro všechna $x \geq x_0$.

Tvrzení c) plyne ze vztahu (3), neboť kdyby $\int_{x_0}^{\infty} y'^2(t) dt = \infty$, byla by limita

$\lim_{x \rightarrow \infty} L[y(x)] = -\infty$, což je ve sporu s tím, že $L[y(x)] > 0$.

III

Vlastnosti integrálů diferenciálních rovnic (1) v případě $\omega(x) \leq 0$

Věta 2. Necht $A'(x)$, $\omega(x)$ jsou funkce spojitě v J a necht $A(x) \leq \varepsilon < 0$, $\omega(x) \leq 0$ pro $x \in J$.

Necht má diferenciální rovnice (1) alespoň jeden oscilující integrál $y_1(x)$.
Pak platí tato tvrzení:

- Diferenciální rovnice (1) má také neoscilující integrály. Každý neoscilující integrál diverguje s rostoucím x monotonně k $\pm\infty$.
- Je-li $\omega(x) \leq \delta < 0$, patří každý oscilující integrál do prostoru $L^2(x_0, \infty)$.
- Nulové body každých dvou nezávislých oscilujících integrálů se oddělují po jednom.

Důkaz. 1. Ukážeme především, že každý integrál $y(x)$, který splňuje v nějakém ústě $x_1 \in J$ počáteční podmínky $y(x_1) = y'(x_1) = 0$, $y''(x_1) \neq 0$, diverguje s rostoucím x monotonně k $\pm\infty$. Bez újmny na obecnosti můžeme předpokládat $y''(x_1) > 0$. Pak jest $y''(x) > 0$ v jistém okolí zprava bodu x_1 . Ukážeme, že jest $y''(x) > 0$ pro všechna $x > x_1$. Předpokládejme, že tomu tak není a označme ξ minimum všech $x > x_1$. Předpokládejme, že tomu $y''(\xi) = 0$ a z Mammannovy identity (3) plyne

$$L[y(\xi)] = -\frac{1}{2}y'^2(\xi) + A(\xi)y^2(\xi) = -\int_{x_1}^{\xi} \omega(t)y^2(t) dt,$$

což je spor, neboť na levé straně jest záporné, na pravé nezáporné číslo. Jest tedy $y''(x) > 0$ pro všechna $x > x_1$, takže $y'(x)$ roste, a protože $y'(x_1) = 0$, platí od jistého $x_2 > x_1$ nerovnost $y'(x) \geq k > 0$, kde k je vhodná konstanta. Z poslední nerovnosti plyne, že $y(x)$ je monotonní a $y(x) \geq k(x - x_2) + y(x_2)$, takže jest $\lim_{x \rightarrow \infty} y(x) = \infty$. Analogicky se dokáže, že $\lim_{x \rightarrow \infty} y(x) = -\infty$, když $y''(x_1) < 0$.

Bud hnyí $y(x)$ libovolný neoscilující integrál. Zvolme $x_1 \in J$ tak velké, aby $y(x) \neq 0$ pro $x > x_1$. Bez újmny na obecnosti můžeme předpokládat $y(x) > 0$ pro $x > x_1$. Ukážeme, že $y(x)$ je neohraničený.

Předpokládejme, že existuje takové M , že $y(x) < M$ pro všechna $x > x_1$. Idoucí nulové body $\eta > \zeta > x_1$ tak, aby $y_1(\zeta) > 0$, $y_1(\eta) < 0$. Funkce $F(x) = y(x)y_1(x) - y'(x)y_1(x)$ jest spojitá v intervalu $\langle \zeta, \eta \rangle$ a jest $F(\zeta) = y(\zeta)y_1(\zeta) > 0$, $F(\eta) = y(\eta)y_1(\eta) < 0$. Existuje tedy uvnitř intervalu $\langle \zeta, \eta \rangle$ číslo ξ takové, že $F(\xi) = 0$. Systém rovnic

$$\begin{aligned} c_1y(\xi) + c_2y_1(\xi) &= 0, \\ c_1y'(\xi) + c_2y_1'(\xi) &= 0 \end{aligned}$$

má tedy nenulové řešení c_1, c_2 , neboť determinant soustavy $F(\xi)$ je roven nule. Funkce $y(x) = c_1y(x) + c_2y_1(x)$ jest řešením diferenciální rovnice (1) a má v ústě ξ dvojnásobný nulový bod. Podle hořejšího jest $\lim_{x \rightarrow \infty} y(x) = \infty$, což jest spor, neboť v nulových bodech x_2 integrálu $y_1(x)$ jest $y(x_2) = c_1y(x_2) < c_1M$. Jest tedy každý neoscilující integrál $y(x)$ neohraničený. K dokončení důkazu tvrzení 1 stačí ukázat, že $y(x)$ nemůže mít nekonečně mnoho maxim a minim. Důkaz provedeme opět sporem. Označme ξ_k ($k = 1, 2, \dots$) body,

v nichž nabývá $y(x)$ maxima. Protože je $y(x)$ neohraniceny, existují ke každému číslu $L > 0$ indexy k takové, že $y(\xi_k) > L$. Z Mammalovu identity (3) plyne

$$y(\xi_k) y'(\xi_k) + A(\xi_k) y^2(\xi_k) = - \int_{x_1}^{\xi_k} \omega(t) y^2(t) dt + L[y(x_1)].$$

Pravá strana je zdola ohraničená, neboť $\omega(x) \leq 0$ pro $x > x_1$, kdežto na levé straně máme $y(\xi_k) y'(\xi_k) + A(\xi_k) y^2(\xi_k) < A(\xi_k) y^2(\xi_k) \leq \epsilon y^2(\xi_k)$, takže levá strana nabývá libovolně velkých záporných hodnot, a to je spor.

2. Z předpokladu $\omega(x) \leq \delta < 0$ a z (3) plyne, že $L[y(x)]$ jest rostoucí funkce, v každém nulovém bodě x_i integrálu $y(x)$ $L[y(x_1)] = -\frac{1}{2} y^2(x_i) < 0$. Jest tedy podle (3)

$$-L[y(x_0)] > \int_{x_0}^x \omega(t) |y^2(t)| dt \geq |\delta| \int_{x_0}^x y^2(t) dt, \quad (8)$$

Abychom dokázali tvzení 3, stačí ukázat: označme-li $y_1(x)$ a $y_2(x)$ dva libovolné nezávislé oscilující integrály diferenciální rovnice (1), pak nemohou body x_1 a x_2 jednoho integrálu $\{ \text{na př. } y_2 \}$ radne alespoň jeden nulový bod druhého integrálu $\{ y_1 \}$.

Důkaz provedeme sporem. Předpokládejme, že v intervalu (x_1, x_2) neleží ani jeden nulový bod integrálu $y_1(x)$. Bez újmy na obecnosti můžeme předpokládat $y_1(x) > 0$, $y_2(x) > 0$ pro $x \in (x_1, x_2)$, takže $y_2(x_1) = y_2(x_2) = 0$, $y_2'(x_1) > 0$, $y_2'(x_2) < 0$. [Nemůže být $y_2'(x_1) = 0$ ani $y_2'(x_2) = 0$, neboť integrál důkazu tvzení 1 se ukáže, že tento předpoklad vede k existenci integrálu $y(x)$ diferenciální rovnice (1), který má v číslu $\xi \in (x_1, x_2)$ dvojnásobný nulový bod. Podle pomoci věty 3 $y(x)$ neosciluje a podle tvzení 1 věty 2 jest

$$\lim_{x \rightarrow \infty} y(x) = \pm \infty. \quad (9)$$

Na druhé straně však $y(x)$ jako lineární kombinace dvou oscilujících integrálů je ohraničený, neboť každý oscilující integrál je ohraničený.

Vskutku, buď $z(x)$ oscilující integrál. $L[z(x)]$ je neklesající, záporná a označme-li x_k body, v nichž má $z(x)$ lokální kladné maximum nebo záporné minimum, jest $z(x_k) z'(x_k) \leq 0$, $L[z(x_k)] \leq A(x_k) z^2(x_k) \leq 0$, takže posloupnost $\{z(x_k)\}$ je ohraničená. To však je ve sporu s (9). Leží tedy mezi x_1 a x_2 alespoň jeden nulový bod integrálu y_1 . V intervalu (x_1, x_2) však nemůže ležet více nulových bodů integrálu y_1 , neboť kdyby zde ležely alespoň dva, $x_1 < \bar{x}_2$, pak by mezi nimi podle právě dokázaného ležel alespoň jeden nulový bod integrálu y_2 , čemuž tak není.

Zbývá ukázat, že integrály $y_1(x)$ a $y_2(x)$ nemohou mít žádný společný nulový bod ξ .

Vskutku, kdyby tomu tak bylo, existovalo by takové číslo $k \neq 0$, že $y_1(\xi) = k y_2(\xi)$ a funkce $y(x) = y_1(x) - k y_2(x)$, která je řešením diferenciální rovnice (1), by měla v číslu ξ dvojnásobný nulový bod, takže by platilo (9), a to je ve sporu s tím, že y_1 a y_2 jsou ohraničené. Tím je tvzení 3 dokázáno.

LITERATURA

- [1] G. Mammala, Decomposizione delle espressioni differenziali lineari omogenee in prodotti di fattori simbolici e applicazione relativa allo studio delle equazioni differenziali lineari. *Math. Zeitschrift* 33 (1931), 186—231.
- [2] M. Ráb, Oscilální vlastnosti integrálů diferenciálních lineárních rovnic. *Brněnské zápis. ČSAV XXVII* (1955), 349—360.
- [3] Г. Сансоне, Обыкновенные дифференциальные уравнения. I, II. Москва 1953.
- [4] M. Zlámal, Asymptotické porovnanie of the solutions of the third order linear differential equations. *Spisy přf. fak. MU* 329 (1951), 159—167. Došlo 6. 9. 1957.

*Katedra matematiky na Přírodovědecké fakultě
Masarykovy univerzity v Brně*

О ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНОМ УРАВНЕНИИ

$$y'' + 2A(x)y' + [A'(x) + \omega(x)]y = 0$$

МИЛОШ РАВ

Выводы

В этой статье решается вопрос, когда решения дифференциального уравнения

$$y'' + 2A(x)y' + [A'(x) + \omega(x)]y = 0 \quad (1)$$

обладают свойствами подобными как решения уравнения с постоянными коэффициентами.

Теорема 1. Пусть дифференциальное уравнение

$$y'' + \frac{1}{2} A(x)y = 0 \quad (2)$$

в интервале $J = \langle x_0, \infty \rangle$ колеблется. Пусть функции $A'(x)$ и $\omega(x) \geq 0$ непрерывны в интервале J и пусть $\omega(x) \equiv 0$ в каком-либо интервале $J \subset J$.

Если всякое решение уравнения (2) ограничено (или стремится к нулю при $x \rightarrow \infty$), то справедливы утверждения:

1. Всякое решение уравнения (1) в интервале J или колеблется или ограничено (стремится к нулю) и чет у него корни в J .
2. Достаточно удаленные нули двух независимых колеблющихся решений чередуются по одному или по двум.
3. Если $\omega(x) \geq \epsilon > 0$ в J , то всякое колеблющееся решение принадлежит классу $L^2(x_0, \infty)$.

Теорема 2. Пусть функции $A'(x)$ и $\omega(x)$ в интервале J непрерывны и пусть $A(x) \leq \epsilon < 0$, $\omega(x) \leq 0$, для $x \in J$.

- Если уравнение (1) обладает колеблящимся решением, справедливы утверждения:
1. Уравнение (1) обладает тоже неколеблящимся решением.
 2. Если $\omega(x) \leq \delta < 0$, верно колеблящееся решение принадлежит классу $L^2(x_0, \infty)$.
 3. Между всякими двумя нулями одного из двух независимых колеблящихся решений лежит один и только один нуль второго решения.

$$y'' + 2A(x)y' + [A'(x) + \omega(x)]y = 0$$

MILOŠ RAV

Zusammenfassung

In der vorliegenden Arbeit werden die Fälle studiert, in welchen die Lösungen der Differentialgleichung

$$y'' + 2A(x)y' + [A'(x) + \omega(x)]y = 0 \quad (1)$$

ähnliche Eigenschaften wie die der Differentialgleichung mit den konstanten Koeffizienten haben.

Folgende Sätze werden bewiesen:

Satz 1. Die Differentialgleichung

$$y'' + \frac{1}{2}A(x)y = 0 \quad (2)$$

sei im Intervalle $J = \langle x_0, \infty \rangle$ oszillatorisch. Die Funktionen $A'(x)$ und $\omega(x) \geq 0$ seien in J stetig und es sei $\omega(x) \neq 0$ in jedem Teilintervalle $j \subset J$.

Wenn jede Lösung der Differentialgleichung (2) beschränkt ist (oder mit wachsendem x gegen Null konvergiert), dann gilt:

1. Jede Lösung der Differentialgleichung (1) ist in J entweder oszillatorisch oder beschränkt (konvergiert gegen Null) und hat keine Nullstelle in J .
2. Hinreichend entfernte Nullstellen zweier unabhängigen oszillatorischen Lösungen trennen sich zu eins oder zu zwei.
3. Wenn $\omega(x) \geq \epsilon > 0$ in J gilt, ist jede nichtoszillatorische Lösung der Klasse $L^2(x_0, \infty)$.

Satz 2. Die Funktionen $A'(x)$ und $\omega(x)$ seien in J stetig und es sei $A(x) \leq \epsilon < 0$, $\omega(x) \leq 0$ für $x \in J$.

Wenn die Differentialgleichung (1) mindestens eine oszillatorische Lösung $y_1(x)$ besitzt, dann gilt:

1. Die Differentialgleichung (1) hat auch nichtoszillatorische Lösungen. Jede nichtoszillatorische Lösung divergiert mit wachsendem x gegen $\pm \infty$.
2. Wenn $\omega(x) \leq \delta < 0$ gilt, ist jede oszillatorische Lösung der Klasse $L^2(x_0, \infty)$.
3. Die Nullstellen zweier unabhängigen oszillatorischen Lösungen trennen sich zu eins.